

Η εκπαίδευση στην αρχαιότητα και στο βυζάντιο

Κωνσταντίνος Λιάκος

B2 49^ο Γυμνάσιο Αθηνών

2011-2012

Η εκπαίδευση στην αρχαιότητα και στο βυζάντιο

Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Όπως και στον σύγχρονο κόσμο, έτσι και στα αρχαία χρόνια η εκπαίδευση των νέων ξεκινάει σε ηλικία περίπου έξι με επτά ετών με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το πρώτο αυτό εκπαιδευτικό στάδιο είναι η στοιχειώδης παιδεία. Τα παιδιά πηγαίνουν στην σχολή του γραμματιστού. Στην πρώτη αυτή σχολική βαθμίδα, διδάσκουν συνήθως τα βασικά μαθήματα: γραφή, ανάγνωση μαζί με γραμματική και ορθογραφία,

αριθμητική, αλλά και μουσική. Τα πρώτα χρόνια το σύννηθες είναι τα μαθήματα να γίνονται ιδιωτικά, οι δάσκαλοι δεν απαιτείται να έχουν κάποια τυπικά προσόντα για να διδάξουν, ενώ βρίσκονται χαμηλά την κοινωνική ιεραρχία σε λίγο καλύτερη μοίρα από τους τεχνίτες. Οι περισσότεροι νέοι σταματούν σ' αυτό το επίπεδο σπουδών έχοντας απλά αποκτήσει στοιχειώδεις γνώσεις.

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή εγκύκλιος παιδεία

Όσοι νέοι έχουν ενδιαφέρον για τα γράμματα συνεχίζουν στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην σχολή γραμματικού. Τα παιδιά προχωρούν στις σπουδές τους σ' αυτή τη βαθμίδα εκπαίδευσης από το δέκατο με δωδέκατο έτος της ηλικίας τους έως περίπου τα δεκαπέντε τους. Μαθήματα όπως η γραμματική, η ορθογραφία, η ετυμολογία, η σύνταξη, αλλά επίσης η ρητορική (Όμηρος, Ησίοδος, Πίνδαρος, Ξενοφώντας, Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Πλούταρχος) και η φιλοσοφία (λογική, ηθική, δογματική, μεταφυσική) συμπεριλαμβάνονται στον κύκλο σπουδών τους. Η μέθοδος εκμάθησης των αρχαίων κειμένων γίνεται σε τέσσερις φάσεις. Πρώτα είναι η «διόρθωση», δηλαδή η αντιπαραβολή των κειμένων του δασκάλου με τα αντίγραφα των μαθητών, ακολουθεί η «ανάγνωση» για να διαβαστεί το κείμενο με τον σωστό

χρωματισμό των λέξεων, έπειτα η «εξήγησις» με γλωσσικές και ιστορικές ερμηνείες των κειμένων και τέλος η «κρίσις», όπου εκεί αντλούν τα ηθικά διδάγματα που πρέπει να αποκομιστούν από το κείμενο. Εκτός από τα φιλολογικά μαθήματα τα οποία κατέχουν κυρίαρχο ρόλο στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι νέοι διδάσκονται και την μαθηματική τετρακτύ, δηλαδή αριθμητική, μουσική, Ευκλείδεια γεωμετρία, αστρονομία του Πτολεμαίου & Βρυέννιου αλλά και φυσική μηχανική, δυναμική & οπτική, γεωγραφία μετεωρολογία αστρονομία, βιολογία βοτανική / ζωολογία / ιατρική, ολοκληρώνοντας έτσι την «εγκύκλιο παιδεία» τους.

Σε βάθος χρόνου η δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν θα υποστεί ιδιαίτερες αλλαγές. Ακόμα και στα μισά του 10^{ου} αιώνα μ.Χ. τα αρχαία ελληνικά, (κυρίως η γραμματική και η ρητορική) αποτελούν το βασικό αντικείμενο των μαθημάτων. Από τον 11^ο αιώνα τα σχολεία πολλαπλασιάζονται με την φροντίδα της εκκλησίας και τον 12^ο αι. έχουμε ολοκληρωμένο σύστημα θρησκευτικής και λαϊκής εκπαίδευσης.

Τα μαθήματα περιλαμβάνουν ερμηνεία της βίβλου, και υπάρχουν ξεχωριστοί καθηγητές για το Ψαλτήρι, τις Επιστολές και τα Ευαγγέλια.

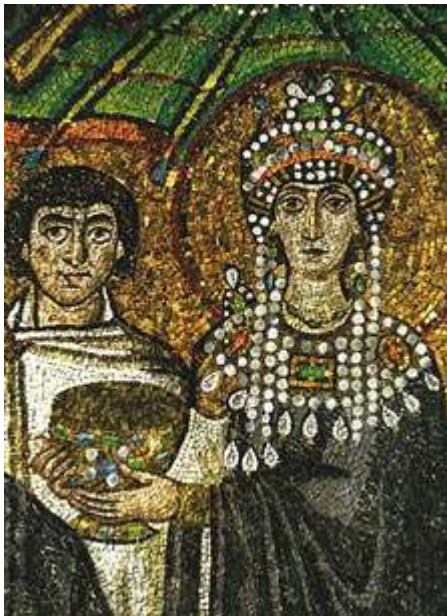
Ανώτερη εκπαίδευση

Οι νέοι μετά τα δεκαπέντε τους μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές σε μεγάλες πόλεις. Εκεί σπουδάζουν κοντά σε πολύ μορφωμένους ιδιώτες δασκάλους ή σε ιδιωτικές σχολές με αντίστοιχο -αλλά πιο διευρυμένο- εκπαιδευτικό πρόγραμμα απ' αυτό της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα των ανωτέρων σχολών πλησιάζει περισσότερο προς την δομή ενός πανεπιστημίου, όπως θα την αντιλαμβανόμασταν και σήμερα. Τα μαθήματα των σχολών περιλαμβάνουν φιλοσοφία (Αθήνα & Αλεξάνδρεια), ρητορική (Αντιόχεια & Γάζα) Ιατρική (Αλεξάνδρεια & Πέργαμο) και νομική (Βηρυτός). Οι διδάσκοντες στις δημόσιες σχολές διορίζονται από την τοπική κοινωνία, έχουν μισθό

αλλά και φοροαπαλλαγές. Το κύριο όμως εισόδημα τους προέρχεται από δώρα ή αμοιβές απ' ευθείας από τους μαθητές. Παράλληλα υπάρχουν και οι ιδιωτικοί ρήτορες ή σοφιστές που πληρώνονται αποκλειστικά από τους σπουδαστές τους. Για να προχωρήσει ένας νέος σε ανώτερες σπουδές απαιτείται να έχει μια σεβαστή οικονομική άνεση. Αφού για την μόρφωσή του πρέπει να ταξιδέψει σε μια μεγάλη πόλη, να καλύπτει τα προσωπικά του έξοδα διαβίωσης και να πληρώνει τα δίδακτρα. Οι απόφοιτοι των σχολών αυτών συνήθως απασχολούνται σε δημόσια αξιώματα.

Το πρώτο πανεπιστήμιο

Το πρώτο πανεπιστήμιο ιδρύεται από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες το 425μ.Χ. στην Κωνσταντινούπολη. Μέχρι τότε η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι

διάσπαρτη στα αστικά κέντρα. Όμως η σταδιακή παρακμή των πόλεων και η απώλεια σημαντικών επαρχιών, σβήνουν την λάμψη των ιδιωτικών σχολών. Η ανώτερη εκπαίδευση συγκεντρώνεται στην πρωτεύουσα έτσι σπουδαστές από κάθε άκρο της χώρας συσσωρεύονται για να σπουδάσουν είτε στο Πανεπιστήμιο είτε στην Πατριαρχική σχολή. Η απαγόρευση άλλων σχολών της αυτοκρατορικής επικράτειας θα αυξήσει το κύρος της Κωνσταντινούπολης, επιτυγχάνοντας καλύτερο έλεγχο

των καθηγητών και των αποφοίτων από την αυτοκρατορική αυλή. Στα ιδρυτικά διατάγματα του 425μ.Χ. μπαίνουν περιορισμοί σε καθηγητές που συνεχίζουν να διδάσκουν ιδιωτικά και δεν τους επιτρέπεται να χρησιμοποιούν δημόσιες αίθουσες, αλλά και σε δημόσιους καθηγητές δεν επιτρέπεται να διδάσκουν ιδιωτικά. Θεμελιώνονται μ' αυτόν τον τρόπο οι επίσημες ανώτερες κρατικές σπουδές που στεγάζονται στο Καπιτώλιο. Οι περισσότεροι από τους πανεπιστημιακούς διδάσκοντες είναι καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και μελλοντικά μπορούν να προσδοκούν σε υψηλές αμοιβές και αξιώματα.

Από τον 6^ο έως τον 9^ο αιώνα η κρατική πανεπιστημιακή ζωή ακολουθεί φθίνουσα πορεία, η ανώτερη μόρφωση μπορεί να αποκτηθεί μόνο ιδιωτικά (όπως στις περιπτώσεις των Ταράσιου, Νικηφόρου, Στουδίτη). Τον 9^ο αιώνα, όπου έχουμε τις απαρχές της αναβίωσης του πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης, δεσπόζει η προσωπικότητα του Λέοντα του Μαθηματικού. Το βάρος της εκπαίδευσης τώρα πέφτει στις θετικές επιστήμες (και όχι στα νομικά και τα λατινικά) καθώς δίνεται μια ώθηση προς την τεχνική κατάρτιση. Τον 10^ο αι., ο Κωνσταντίνος Ζ' ο Πορφυρογέννητος στρέφει την προσοχή του στην ανώτερη εκπαίδευση και την θέτει κάτω από την αυτοκρατορική αιγίδα. Διορίζει καθηγητές στις έδρες της Φιλοσοφίας, της Ρητορικής, της Γεωμετρίας και της Αστρονομίας, ενώ διατηρεί προσωπικές επαφές με τους σπουδαστές. Μετά την ολοκλήρωση του κύκλων σπουδών τους οι φοιτητές διορίζονται μητροπολίτες, γραμματείς σε νομικές υπηρεσίες, αλλά και δικαστές (μολονότι δεν υπάρχει έδρα Δικαίου). Η αυτοκρατορική σχολή της Κωνσταντινούπολης στοχεύει έτσι στην εκπαίδευση του προσωπικού της εκκλησίας και της Δικαιοσύνης. Μετά όμως το θάνατο του Κωνσταντίνου Ζ' και μέχρι τα μισά του 11^{ου} αι. σταματά η αυτοκρατορική προστασία των ανώτερων σπουδών.

Τον 11^ο αιώνα η πανεπιστημιακή ζωή στην Κωνσταντινούπολη αναπτύσσεται ξανά και επανέρχεται στο προσκήνιο με έμφαση στις δύο βασικές σχολές την Νομική και την Φιλοσοφική. Η Νομική (ή διδασκαλείο νόμων) αναλαμβάνει το βάρος της εκπαίδευσης μελλοντικών δικαστών, δικηγόρων και νοταρίων. Επικεφαλής της σχολής είναι ο «νομοφύλαξ». Τα μαθήματα γίνονται στα ελληνικά και στα λατινικά, με κύριο αντικείμενο την ερμηνεία και την δημιουργία νόμων. Για να αυξήσουν το κύρος του νομικού τμήματος του πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, με διατάγματα απαγορεύουν την λειτουργία των νομικών τμημάτων σε άλλες σχολές της επικράτειας, ενώ παράλληλα η άδεια εξάσκησης του νομικού επαγγέλματος δίνεται μόνο στους απόφοιτους ης Κωνσταντινούπολης. Η Φιλοσοφική σχολή έχει επικεφαλής τον «ύπατο των φιλοσόφων», σ' αυτή την θέση θ' αφήσει το στίγμα του ο Μιχαήλ Ψελλός.

Πηγή: «BYZANTIO η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης» Cyril Mango M.I.E.T.